

mércének voltak alávetve. Másrészt abból, hogy az élöket is, a szakaszolás jegyében, két kéz válogatta. Az első esetre példa lehet, mondjuk, Dsida s Jankovich Ferenc verseinek aránya. Hiába tudja az olvasó a mondott szempontot, mégis zavarja, ha ugyanazon lapon látja, hogy a korán elhunyt kiváló költő félannyi verssel szerepel, mint a jeles, de bizonyára nem ennyivel jelentékenyebb élő társa. A második esetre Kassák és Hidas arányát lehetne fölhozni. Nyilván maga Hidas, a csiszolt izlésű s kora irodalomtörténetét jól

ismerő költő véli leginkább tarthatatlannak, hogy több verssel (12:15) s majd dupla terjedelemmel szerepeljen, mint kezdeményezésben s művekben egyaránt oly gazdag társa.

Röviden összefoglalva mindezt, elmondhatjuk, hogy immár e két utolsó szakasz is, akár az előző tíz, megkerülhetetlen, irányt és egyensúlyt kijelölő, jól tájékoztató alapja, kiindulása lesz a jövőendő antológiáknak éppúgy, mint a megírandó líramonográfiáknak s költészettörténeteknek is.

Németh G. Béla

*

Napkelet felfedezése. Julianus, Plano Carpini és Rubruk útjelentései. Válogatta, bevezette és jegyzetekkel ellátta: Györffy György. Fordította: Györffy György és Gy. Ruitz Izabella. Bp. 1965. Gondolat K. 275 1. (Nemzeti Könyvtár)

A sorozat új kötete főképpen a medievalistákat örvendeztette meg. Az érdeklődők figyelme magyar vonatkozásban elsősorban a Julianus barát első keleti útjáról készült Riccardus-féle jelentés (1237) felé irányul. Mint ismeretes, ezen beszámoló középkori krónikairódmunk egyik koronatanúja, hiszen három ízben is hivatkozik a magyarok történetével foglalkozó írásműre, kétszer „in Gestis Ungarorum”, egy alkalommal pedig „per scripta antiquorum” kifejezést használva (Szentpétery: SRH II. 535., 536.). Döntő fontosságúak ezek az adatok, mert cáfolnak minden olyan nézetet, miszerint „krónikáink atyja. Kézai lenne, mert megadja egyik 1237 előtti történetirői alkotásunk címét, végül – s ez a legdöntőbb – mert az utalásokkal kapcsolatosan tájékoztatnak bennünket annak tartalmáról. Györffy György, – korábbi írásaival egybehangzóan – úgy foglal állást, hogy a Riccardus-jelentés *Gesta Ungarorum*a régi (XI. századi), elveszett gestánkkal azonos (16., 223. 4. jegyz.). A teljességre törekvés igénye nélkül szeretnénk egy-két megjegyzést fűzni eme identifikációhoz.

A másik munka, mely legalábbis megközelítőleg rokon címe alapján azonosítható lenne a Riccardusnál említett magyar történettel, Anonymus *Gesta Hungarorum*a. Györffy György mereven elzárkózik a lehetőségtől: „E Magyarok Története nem lehet Anonymus *Gesta Hungarorum*a, mert ez nem beszél a Nagy Magyarországról, és egyéb kifejezései sem egyeznek az itt megadottakkal.” (223. 4. jegyz.) Valóban. Anonymus tényleg nem tud sem Ungaria Magnáról, sem Ungaria Maioról. Igaz, a jelenleg ismeretes krónikás anyagban sem találunk ilyen neveket, de ez legfeljebb azt bizonyítja, hogy *elveszett* műről van szó. A kifejezés-egyezések hiánya azonban

nem áll, sőt ennek éppen ellenkezője forog fenn, amint ezt bizonyította is Hóman Bálint (*A Szent László-kori Gesta Ungarorum*, Bp. 1925. 33–34.), és maga Györffy György is így látta 1948-ban (*Krónikáink és a magyar őstörténet* Bp. 1948. 69.: „a Riccardus-féle jelentés néhány stilusegyezést mutat Anonymus Gestájával is”). Igaz, ez nem igazolhatja, hogy a Riccardus-jelentés *Gesta Ungarorum*a Anonymus művét takarja, de azt valószínűsíti, hogy a Riccardusnál és P. mesternél egyaránt meglévő és a mai krónikás anyagban hiányzó stílusfordulatok abból az elvesztett munkából valók, melyből mindketten merítettek. Azt pedig, hogy Anonymus alaposan kiaknázta az 1200 előtti *Gesta Ungarorum*ot, eddig is tudtuk. (Pillanatnyilag nem tekinthetjük többnek, mint véletlennek azt az érdekes egybeesést, ami a beszámoló és Anonymus között fennáll: valóban sajátságos, hogy az írásos emlékekben az őshaza nyomait kutató jelentés – a *Gesta Ungarorum*ot idézve – egészen Szent Istvánig „előre”-szalad, pontosan addig, ameddig Anonymus is tárgyalja a magyar történelmet, s éppen azt említi meg Istvánról, amit Anonymus is kizárólagosan említ: a hittérítést.) Ámde Riccardus jelentése nyomtétóan hangsúlyozza, hogy Szent István első királyunk volt (per Sanctum Stephanum primum ipsorum regem; SRH II. 535). Ha a *Gesta Ungarorum*ból való „sanctus” jelzőnek nem is tulajdonítunk korjelölő funkciót, az elsőség hangoztatása meggondolkodtató. Feltétlenül az István kanonizációja (1083) körüli időkre, a kialakuló Istvánkultuszra utal. A prioritás kérdése ekkor éleződhetett ki, ezt a Hartvik-féle és a nagyobbik István-legenda (Gézát dux-nak tekintik), illetve a kisebbik István-legenda (Gézáról mint rex-ről szól) látens polemíája is igazolja. Ámde hasonlóképpen gondot okoz a Riccardus-jelentésnek egy másik, szintén a *Gesta Ungarorum*ból való helye. Elmondja a szöveg, hogy az ősi földjükről kijött magyarok „sok országon áthaladtak, és pusztítottak” (40.) [multa regna pertransissent et

dextruissent (sic!); SRH II. 535.] Az áthalladás mozzanata a fennmaradt krónikás anyagból is igazolható [pl. Képes Krónika 26. fejj.: „Transeuntes . . . per regnum (Kézainál: regna) Bessorum, Alborum Cumanorum . . .”; SRH I. 286., 165.] Nem így a pusztításé. Ismeretes, hogy krónikáink a sasok pusztítása következtében előállt kényszerhelyzettel magyarázzák a honfoglalást. Itt tehát a magyarokat pusztítják, míg a jelentésben a magyarok pusztítanak. Ez a szemléletváltozás — úgy véljük — az 1080-as, 1090-es évektől nem hátrafelé, I. András korába, hanem előre, Anonymus felé mutat. Nyilvánvaló: bizonyos időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a kényszerítő erő következtében történt honfoglalás a késői utódok szemében országokat pusztító hadjárat végéreményének lássék. Mályusz Elemér szavaival élve: a keresztnység teljes győzelmétől fogva „vált szabaddá az út, hogy az őshaza termékeny tájjá változzék, az ősök bátor hősoikké legyenek, a kalandozások alatt, a pogányság korában végrehajtott cselekedeteik pedig elismerést érdemlő haditetteknek számítsanak.” (*Krónika-problémák, Száz 1966. 725.*) Talán nem is olyan „régí” a Riccardus-jelentés *Gesta Ungarorum*?

A *Napkelet felfedezése* hézagpótló, értékes munka. A Györffy György által írt igényes, színvonalas *Bevezetés, Györffy György és Gy. Ruitz Izabella mindvégig gördülékény, szép magyarsággal fogalmazott fordítása, a gazdag bibliográfiai anyag (bár egy-két munkát — pl. Lederer Emma: *A tatárok betörése Magyarországra és pápai szövetségeseik.* Bp. 1952. — И. Эрдей: „Большая Венгрия.” AArch 1961. 307—320. stb. hiányoltunk a listából), a bő tényanyagot felölelő jegyzetapparátus, a tér- és időbeli tájékozódást megkönnyíteni hivatott térképmelléletek és időrendi tábla, a szép nyomdai kivitelezés mind értékei a kötetnek.*

Úgy véljük, a könyv több, mint hasznos ismeretterjesztő kiadvány: segédeszköze lehet az egyetemi oktatásnak is. Ez pedig maximuma annak, amit egy mű adhat.

Kristó Gyula

Kristó Gyula: Korai levéltári és elbeszélő forrásaink kapcsolatához. Szeged, 1966. József Attila Tudományegyetem. 27 l. (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica, tom. XXI.)

A történetírásnak és az irodalomtörténetnek, bármelyik korszakkal foglalkozik is, fontos segéd tudománya a szöveg- illetve a forráskritika. És mennél inkább egyetlen tanúja a vizsgált kornak az írott emlék, mennél szervetlenebbnek, összefüggéstelenebbnek tű-

nik az írásos források egymásutánja vagy egymásmellettsége, annál fontosabb művelni a forráskritika tudományát, és annál komolyabban kell venni megállapításait. Ezt a szempontot érvényesítjük, amikor örömmel üdvözöljük Kristó Gyula szerény terjedelmű és szerény célkitűzésű tanulmányát, mely többé-kevésbé szervesen kapcsolódik korábbi hasonló publikációihoz. (Hogy csak a legutóbbit említsük: az 1965-ben megjelent, *Megjegyzések az ún. „pogánylázadások” kora történetéhez* című tanulmányához [ugyanabban a sorozatban, a XVIII. kötetként].)

Tanulmányában a forráskritika egy oldalával foglalkozik, a történeti elbeszélő szövegek és az okleveles források szövegszerűen kimutatható kapcsolatával. Hogy ilyen kapcsolat csakugyan kimutatható és az irodalomtörténet számára értékesíthető, arra Kristó tekintélyes elődöket idéz: Szilágyi Lórándot, Trencsényi-Waldapfel Imrét, Horváth Jánost, Gerics Józsefet. — Tanulmányának első részében (3—13. l.) e kapcsolatnak azt az aspektusát vizsgálja, melyben az oklevél, formuláris részeivel „hitelesítő forrása” volt a krónikában elbeszélő eseménynek. Kristó nem adalékot szolgáltat, hanem merészen és szenvedélyesen állást foglal az „őszesztai” keletkezésének kérdésében, mégpedig Horváth János és Gerics József ellenében, tagadva Miklós püspök szerzőségét. Kristó szerint — tekintetbe véve az 1050-es évek elbeszélésében jelentkező kronológiai és tárgyi ellentmondásokat, valamint helyesen értékesítve az ún. „békeokmány”-nak és a magyar okleveles gyakorlatnak a XII. század második-harmadik negyedében jelentkező formuláris hasonlóságát — a „békeokmány”-nak és a vele kapcsolatban elbeszélő eseményeknek szerzője II. Géza — III. István korában élethetett. — Nem tartjuk feladatunknak, hogy a vitában ezúttal állást foglaljunk, egy megfontolást mégis ajánlatosnak tartunk. Azt a kérdést nevezetesen, hogy Horváth János és Gerics csakugyan oktanul mellőzte-e vizsgálatai kapcsán a már Szent István okleveleiben jelentkező, s azután a XIV. században is nyomon kísérhető anathema-formulákat? Úgy véljük inkább, alapos okul szolgált számukra az a körülmény, hogy e korai oklevelek egyike sem maradt ránk kétséget kizáró hitelesen formulázott szövegezésben, és ilyenformán formuláris-részeiket sem lehet koronatanúként idézni. De ennek a kérdésnek inkább elvi, módszertani vonatkozásai vannak, melyekre később még visszatérünk. — A tanulmány második része (13—22. l.) másfajta kapcsolatot tár fel oklevél s elbeszélő forrás között: azt, amelyben oklevél narrációja vált krónikabeli ábrázolás szövegében is kimutatható forrásává. A krónikának azt a részét vizsgálja, amelyik a Zács-történetet